

Hódi Ágnes és Tóth Edit

MÉRŐFELADATOK
ÉS KÉRDŐÍVTÉTELEK
SZERKESZTÉSE

Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó
Szeged, 2020

Szöveggondozó:
Horváthné Szélpál Mária

A mottót fordította:
dr. Varsányi Mónika

ISBN 978-615-5946-15-8

Javított utánnomás, 2020

© Hódi Ágnes, 2019
© Tóth Edit, 2019
© Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2019

TARTALOM

ELŐSZÓ	11
BEVEZETÉS	13
1. AZ ITEM	15
1.1. Az item definíciója, célja	16
1.2. Item-nomenklatúra	17
1.2.1. Itemtípusok	18
1.2.2. Az item alkotóelemei	18
1.2.3. Az item pontozása	19
1.2.4. Tesztalany	21
1.3. Az item felépítése	21
1.3.1. Az illusztráció és a disztraktorok kapcsolata	25
Ellenőrző kérdések	27
2. FELADATTIPOLÓGIA	29
2.1. Feleletválasztó feladatok	30
2.1.1. Többszörös választás	30
2.1.1.1. Az itemtörzs és a válaszalternatívák kapcsolata	30
2.1.1.2. A kérdő mondat szerepe az itemtörzsben	34
2.1.1.3. Állító mondatok az itemtörzsben	36
2.1.1.4. Optimális válaszalternatívák száma	36
2.1.1.5. A helyes válasz meghatározása	37
2.1.1.5.1. Az abszolút helyes válasz	37
2.1.1.5.2. A legjobb válasz itemek	37
2.1.1.5.3. A legjobb válasz megállapítása	38
2.1.1.5.4. A legjobb válaszalternatíva kiválasztására irányuló folyamat	38
2.1.2. Alternatív választás	40
2.1.2.1. Szabályok az igaz-hamis itemek utasítására vonatkozóan	42
2.1.2.2. Az alternatív választás itemek alkalmazásának előnyei és hátrányai	42
2.1.3. Egymáshoz rendelés (illesztés)	44
2.1.3.1. Utasítások megfogalmazása a illesztéses feladatokhoz	46
2.1.3.2. Válaszalternatívák száma	47

TARTALOM

2.2. Feleletalkotó feladatok	47
2.2.1. Kiegészítendő feladat	47
2.2.2. Rövid és hosszú válasz	49
2.2.3. Esszé típusú feladat	51
2.2.3.1. Tanácsok az esszé típusú feladatok készítéséhez	52
2.2.4. Összegzés	54
Ellenőrző kérdések	55
3. PEDAGÓGIAI ÉRTÉKELÉS	57
3.1. A pedagógiai értékelés meghatározása	58
3.2. Az értékelés tanítási-tanulási folyamatban betöltött szerepe	59
3.3. A teljesítmények viszonyítása	59
3.4. A teszt	62
3.5. A mérendő tudás	63
3.5.1. A tesztek és a tanterv, illetve a tananyag közötti kapcsolat	65
3.5.2. Azt mérjük, amit mérni akarunk	66
Ellenőrző kérdések	68
4. KÉRDŐÍVSZERKESZTÉS	69
4.1. A kérdőív szerkesztésének folyamata	69
4.2. A kérdések szerkezete	70
4.2.1. Zárt kérdések	71
4.2.1.1. A zárt kérdések fajtái	71
4.2.1.1.1. Alternatív zárt kérdések	71
4.2.1.1.2. Szelektív zárt kérdések	74
4.2.1.1.3. Skálakérdések	76
4.2.1.2. A zárt kérdések alkalmazásának előnyei	79
4.2.1.3. A zárt kérdések alkalmazásának hátrányai	79
4.2.2. Nyílt kérdések	80
4.2.2.1. A nyílt kérdések alkalmazásának előnyei.....	82
4.2.2.2. A nyílt kérdések alkalmazásának hátrányai.....	82
4.2.3. Iránymutatások a zárt és a nyílt kérdések megfogalmazásához	83
4.2.4. Ellenőrző lista a kérdőívtételek áttekintéséhez	87
4.3. A kérdőív elkészítése: a kérdőívtételek összefűzése	87
4.3.1. Bevezető szöveg	87
4.3.2. Tartalmi rész: a kérdések funkció szerinti csoportosítása, a kérdések sorrendjének meghatározása	88
4.3.3. A kérdőív zárása	90
Ellenőrző kérdések	91

TARTALOM

FELHASZNÁLT IRODALOM.....	93
MELLÉKLETEK	97
Amanda és a hercegnő – PISA mintafeladat	97
Influenza – PISA mintafeladat	100
Az alternatív választás típusú ítemek alkalmazásának lehetőségei	103
Szempontrendszer a céljainknak megfelelő ítemformátum kiválasztásához	105
TÁRGYMUTATÓ	107

ELŐSZÓ

Kedves Olvasó!

2008. Ekkor vált mindennapjaink meghatározó részévé a pedagógiai értékelés és tudatosult bennünk, hogy az oktatás megváltására és a gyermekek fejlesztésére irányuló ambícióinkkal kapcsolatos elsődleges sürgető feladatunk a feladatírással, a teszt- és kérdőívszerkesztéssel kapcsolatos tudásunk folyamatos gyarapítása. Már csak azért is, mert iskolánk és munkaközegünk azon Lord Kelvintől származó – általunk is belátható racionális – gondolat köré építette működését, hogy „*amit nem tudunk megmérni, azon nem tudunk javítani*”. Csapó Benő (2016) orvosi analógiával világít rá ezen tétel, a mérések és mérőeszközök a pedagógia területén való alkalmazhatóságára. „*Az az orvos, aki a magas vérnyomást kezeli, nem tudná meggyógyítani a pácienseit, ha nem tudná rendszeresen mérni a vérnyomást. Nem tudná, hogy milyen dózisban kell a vérnyomás-csökkentő gyógyszert adagolni. Be kell állítania a terápiát személyenként, és nem lehet mindenkinek ugyanannyi pirulát adni minden további kontroll nélkül, mert mindenkinek másra van szüksége. Mérni kell, hogy egy bizonyos beavatkozásnak milyen hatása van. Tehát szükségünk van mérőeszközökre [...]*” (Csapó, 2016, p. 126). A pedagógiai gyakorlatra lefordítva mindezt, azt mondhatjuk, ha nem tudjuk, milyen a gyermek készségeinek, képességeinek fejlettségi szintje, nem fogjuk tudni pontosan megállapítani, milyen jellegű beavatkozásra, fejlesztésre van szükség. A tudásszint, fejlettségi szint megállapításához mérőeszközökre van szükség, ezek elkészítéséhez megalapozott tudásra a pedagógiai mérés, értékelés területén. Könyvünk ehhez kíván segítséget nyújtani, így a feladat- és kérdőívszerkesztés útján az Olvasó hasznos útitársa lenni.

Magabiztos kezdés után jöttünk rá, hogy bár a feladatok, tesztek végigkísértek bennünket tanulóként a közoktatásban, addigi pályafutásunk során pedig pedagógusként, keveset tudtunk azok fejlesztésének elméleti és gyakorlati megfontolásairól. Mikor első feladatlapjainkat, tesztjeinket készítettük, jelentős részben naiv elképzeléseinkre, hagyományokra támaszkodtunk. Gyakran volt eszközünk a mintakövetés, s nem voltunk elég kritikusak sem a saját szerkesztésű, sem a készen kapott mérőfeladatlapokkal, tesztekkel szemben. Így azt sem tudtuk mérlegelés tárgyává tenni, hogy az adott mérőfeladat, teszt illeszkedik-e mérési, tanítási céljainkhoz.

Több mint tíz év telt el azóta. S hogy mi történt ez idő alatt? Tanultunk nálunk jóval tapasztaltabb, az értékelés, feladatírás területén szaktekintélynek számító szakemberektől,

KEDVES OLVASÓ!

kerestünk és olvastunk a témát különböző mélységben és megközelítések alapján feldolgozó szakkönyveket, rendszeresen konzultáltunk pedagógusokkal, később képeztük őket feladatírásra, kísértük végig hallgatók pedagógiai-társadalmi folyamatok objektív megismerésére való törekvéseit, és írtunk magunk is rengeteg feladatot, szerkesztettünk kérdőíveket. Számba vettük, mi működött és mi nem; számba vettük a gyakorlat szempontjából, a tulajdonképpeni írás szempontjából legfontosabb lépéseket. Több – hallgatói, pedagógusi, kutatói és szülői – szemüvegen keresztül megvizsgáltuk ezeket, és kiszűrtük a meglátásunk szerint legfontosabb pontokat, amelyekről úgy gondoljuk, mások számára irányadók lehetnek. Ezek gyűjteményét tartja kezében a Kedves Olvasó.

Szeged – San José, 2019. szeptember

Hódi Ágnes és Tóth Edit

BEVEZETÉS

Könyvünk elsődleges célja a pedagógiai folyamatok hatékonyságának fenntartását, fejlesztését segítő itemek, feladatok tartalmi és formai alapelveinek, valamint a feladatírás technikai lépéseinek részletes bemutatása, illusztrálása mintafeladatokkal. Célunk olyan gyakorlati útmutató összeállítása, amely a mérőfeladatok és kérdőívek önálló szerkesztését támogatja azzal, hogy megbízható alapokat és hathatós segítséget nyújt a pedagógiai mérések tervezéséhez, valamint feladatok írásához, szerkesztéséhez azáltal, hogy naprakész információt nyújt az itemekről és azok felépítéséről. Könyvünk fókuszában a mérőfeladatok állnak, tehát a fejlesztőfeladatokról nem értekezünk.

Mit kínál ez a könyv?

A könyvet két nagyobb tartalmi egységre tagoltuk. Az első egység a feladatírás alapjaiba kalauzolja az olvasót, a második pedig a kérdőívszerkesztéshez ad támpontokat. A könyvben a feladatírásra helyezzük a nagyobb hangsúlyt. Az első fejezet a feladat legkisebb egységének, az itemnek a fogalmával, felépítésével, pontozásának kérdéseivel ismerteti meg az olvasót. A második fejezetben a feladatmegoldói tevékenység alapján megkülönböztetett, a mérésekben gyakran előforduló itemtípusok jellemzőit mutatjuk be. Rámutatunk az itemek felépítésére, szerkesztésének legfontosabb technikai kérdéseire, pontozására, alkalmazásának előnyeire, hátrányaira, s arra, hogy a tudás mely dimenzióinak mérésére használhatók, illetve használják jellemzően azokat. Számos példával, mintafeladattal segítjük az olvasót. Az itemekről való döntéshozatalhoz, azaz az itemek jóságának, beválásának megállapításához különféle eszközök, módszerek állnak rendelkezésre, amelyeket a könyv szintén bemutat. Külön fejezetben (harmadik fejezet) mutatjuk be az itemek, feladatok fejlesztésének folyamatát – áttekintjük a mérések céljait, a mérési követelményeket és ezek ismeretében a mérés során alkalmazott feladatokat, értékelési eljárásokat. Majd a negyedik fejezetben a mérni kívánt tartalmak jellemzőit tárgyaljuk.

Az utolsó tartalmi egység a kérdőíves vizsgálat lépései közül a kérdőívszerkesztés, kiemelten a kérdőívitételek szerkesztésének kérdéseit tárgyalja. Rámutat a nyílt és a zárt végű kérdések használatának előnyeire és hátrányaira, megismerteti a kérdőív szerkezeti elemeit.

Az *Item* című fejezet elkészítése során elsősorban Osterlind teszitem-szerkesztéssel (2001) és teszitem definiálással (1990) kapcsolatos munkáira támaszkodtunk. A *Feladattipológia* című fejezet feleletválasztó itemeiről írott részek alapját Osterlind (2001) adja. A feleletalkotó feladattípusok jellemzése során Kryspin és Feldhusen (1974), valamint Hopkins

BEVEZETÉS

és Antes (1979) korszakos művei 40 év múltán is adtak inspirációt. A hazai irodalom közül Einhorn (2012) munkája segítette gondolataink rendezését. A kérdőív szerkesztés kérdéseinek tárgyalásakor Malhotra (2001), Szokolszy (2004) és Horváth (2004) könyveire támaszkodtunk elsődlegesen.

Kiknek szól ez a könyv?

Szándékaink szerint a könyv széles felhasználói körnek szól. Természetesen elsődleges célközönségként a pedagógiai mérés-értékelési folyamat közvetlen résztvevőit jelöltük meg, azaz (1) a feladatírót vagy kérdőívfejlesztőt, aki a feladatot, vagy a kérdőív tételleit megtervezi, megírja, (2) a feladat megoldóját, a kérdőív kitöltőjét, aki vagy önkéntesen vagy kötelező jelleggel megoldja a feladatot, választ ad a kérdőív tételre, illetve (3) a mérésből származó információk felhasználóját, azaz azt a személyt vagy szervezetet, aki vagy amely ezekre alapozva kívánja a pedagógiai folyamat folytatására vonatkozó döntéseit meghozni.

Tehát legyen szó a fentiek közül bárkiről, beláthatjuk, hogy mindannyiuk számára fontos, hogy a feladatírással, kérdőív tétel fejlesztésével kapcsolatos alapvető ismeretek birtokában legyenek. Úgy gondoljuk, könyvünket haszonnal forgathatja a gyermekek megbízható fejlesztését fontosnak tartó óvodapedagógus, tanító és tanár, minden, a pedagógiai mérés-értékelés iránt érdeklődő hallgató, oktató, pedagógus és szülő, valamint minden, a szakdolgozatában empirikus megközelítést alkalmazni kívánó hallgató.